

ARATÓ LÁSZLÓ – FENYŐ D. GYÖRGY – RITOÓK JUDIT

A magyar nyelv és irodalom érettségi vizsga központi írásbeli 2017. évi feladatsorának elemzése¹

ÉRTELMEZÉSEK, VITÁK

BEVEZETŐ

Az érettségi vizsga 2017-es módosítása jelentős esemény az iskolák életében. Az érettségi kétszintűvé alakítását bevezető 1996-os törvény után elkészült az érettségi részletes szabályozása, majd 2005-ben bevezették a kétszintű érettségi vizsgát. Ám ezzel együtt nemcsak az érettségi törvényi pozíciója, hanem a kérdezett tartalmak, a vizsgáztatás módja, a vizsgafeladatok típusai is jócskán megváltoztak. Azóta eltelt több mint tíz év, logikus volt tehát, hogy a jogszabályt felülvizsgálták, majd módosították. Mivel az érettségi sok tízezer diák és tanár életét, munkáját, a tanítás tartalmait, légkörét, feladatait egyaránt lényegesen befolyásolja, és mert ilyen horderejű módosításra nem gyakran kerül sor, érdemes minden jogszabályi módosítást szigorúan megvizsgálni – lehetőleg előre, a bevezetés előtt, de a jogszabály megszületése után is. És mivel minden jogszabály a megvalósítás során

válík realitássá, nemcsak az elvont szabályozást érdemes időnként görcső alá venni, hanem a megvalósítását is.

Mi most a magyar nyelv és irodalom tantárgy 2017. május–júniusi központi írásbeli feladatsorait vizsgáljuk meg. Mivel a jogszabály bevezetését követő első vizsgaidőszak feladatsoráról és javítási útmutatójáról van szó, a feladat kétszeresen is fontos: nemcsak azt vizsgáljuk meg, hogy egy ízben mi és hogyan valósult

az első feladatsor mit üzent a törvény hatálya alá esők számára, vagyis mit üzent az iskoláknak, a magyartanároknak, a diákoknak

vagy nem valósult meg, hanem egyúttal azt is nézzük, hogy az első feladatsor mit üzent a törvény hatálya alá esők számára, vagyis mit üzent az iskoláknak, a magyartanároknak, a diákoknak. Úgy véljük, egy első példa mindig jelentősebb, mint a többi, mert megmutatja, hogy a törvény a gyakorlatban vélhetően hogyan fog megvalósulni. Egy komoly elemzés lehetőséget is jelent arra, hogy a hibákat, félreértéseket, tévedéseket vagy hibás törvényalkalmazást a továbbiakban korrigálni lehessen.

¹ A tanulmány rövidített, szerkesztett változata a feladatlap minden részletre kiterjedő elemzésének, melyet a szerzők 2017 nyarán készítettek. A tanulmány teljes terjedelmében elolvasható a Magyartanárok Egyesülete honlapján.

Jelen elemzésünk megírása során nagyban támaszkodtunk a Magyartanárok Egyesülete 2017. május 19-én tartott oktatáspolitikai fórumán elhangzottakra, valamint sok egyesületi tag véleményére. Bírálattunk ezért tükrözi a Magyartanárok Egyesülete választmányának álláspontját. Az érettségi vizsga új szabályozásának kialakításában ketten részt vettünk, Fenyő D. György volt az Oktatásfejlesztő és Kutató Intézet két évig létezett magyaros munkacsoportjának vezetője, Ritoók Judit pedig az egyik tagja. A jogszabály előkészítésének, majd elfogadásának folyamatában tehát belülről vettünk részt; a jogszabály utólagos módosításához, majd az Oktatási Hivatal honlapján megjelent mintafeladatokhoz, végül pedig a tételkészítő bizottsághoz és a végleges feladatlaphoz azonban nincs közünk.

I. A JOGSZABÁLYI KÖRNYEZET BIZONYTALANSÁGAI

A rendelet és a mintaanyagok

- A 2017. májusi érettségikre vonatkozó *Az érettségi vizsga részletes követelményeiről szóló (40/2002. OM) rendelet* 2015. június 24-én jelent meg. Ehhez készült 4 teljes emelt szintű és 4 teljes középszintű mintafeladatsor is javítási útmutatókkal, ezek az OFI honlapján olvashatóak. Majd ezt a rendeletet 2016. augusztus 23-án módosították, magyarból olyan lényeges változásokkal, melyek az egész írásbeli vizsga szemléletét érintik, a koherenciáját megbontják, és a vizsga teljesíthetőségét is veszélyeztetik. A 2015 jú-

nusában megjelent Részletes Vizsgaszabályzat (RÉV) komoly szakmai előkészítő munka, több kutatás, kipróbálás, valamint szakmai konzultációk sorozatának eredményeként született. A 2016. augusztusi módosítás esetében nem tudunk semmilyen egyeztetésről, konzultációkról.

- A 2016-os módosításhoz 2016 őszére mintaanyagok kerültek föl az OH honlapjára, a mintafeladatokhoz közzétett javítási útmutatók további pontokon „árnyalják” a rendeletet. Ezek a mintaanyagok nem feleltek meg a módosított rendeletnek, illetve – az utólagos módosítás miatt – a korábban az OFI honlapjára került mintaanyagok sem feleltek meg a módosításoknak (ld. alább).
- A Magyartanárok Egyesületének 2016. október 22-én tartott konferenciája felhívta a figyelmet a rendelet és a mintaanyagok ellentmondásaira. A mintaanyagokat ezek után az OH módosította. A módosítás tényét az OH a honlapján nem jelezte, az anyagokat tájékoztatás nélkül cserélte le.

Nem voltak tehát könnyű helyzetben azok a tanárok, akik megpróbálták követni a változásokat.

A módosítások jelentősége

A részletes követelmények említett módosítása a következő lényeges pontokon érintette a vizsgaleírást:

- A 2015. júniusi rendeletben a középszintű szövegértési feladat alapszövege hangsúlyozottan „köznapi

az egész írásbeli vizsga szemléletét érintik, a koherenciáját megbontják

szöveg. A téma, a műfaj, a kommunikációs résztvevők, a szöveg tervezettség szempontjából további kötöttsége nincs.” A 2016. augusztusi módosításban a szöveg „ismeretterjesztő szöveg, publicisztikai mű”. Azaz műfaj és stílusréteg szempontjából leszűkült a választható szövegek köre, ráadásul a gyakorlatiasabb, köznapibb szövegek rovására. Ez anyanyelvi-kommunikációs kompetenciák szempontjából egyértelműen szegényíti a magyarérettségit.

- A 2015. júniusi rendeletben a köznapielethez kapcsolódó írásbeliség (érvelő állásfoglalás, vagy gyakorlati szövegműfaj) terjedelme eredetileg 75–150 szó volt. A 2016. augusztusi módosítás után a terjedelmi elvárás megnőtt: „A feladat megoldásának elvárható terjedelme 120–200 szó.” Az elvárt terjedelem megnövelése veszélyezteti a feladat megoldhatóságát: 30 perc alatt kell megérteni a két feladatot, választani közülük, majd kidolgozni a választott feladatot ilyen terjedelemben, ami képtelenség. Példa erre az idei érettségi. (Az érettségi módosítását előkészítő OFI-s szakmai bizottság még azt javasolta, hogy ne a diákoknak kelljen választani a vizsgán, hanem lehessen bármelyik feladat a kettő közül, és a tételkészítő bizottság döntése értelmében oldja meg az abban az évben a kijelölt feladatot. Vagyis akkor még úgy számolt, hogy nem kell idő arra, hogy a vizsgázó két feladatot értsen meg, gondolkodjon el rajtuk, majd döntsön arról, melyiket oldja meg.)
- Az emelt szint Szövegértési és nyelvi-irodalmi műveltségi feladatsorának alapszövege a 2015. júniusi rendeletben „egy irodalmi vagy nyelvészeti témájú szöveghez kapcsolódik (pl. esszé, értekező próza, ismeretterjesztő mű vagy ezek részlete)”.

marad a megtanult ismeret reprodukálása

A módosítás szerint a szöveg „egy alkotáshoz (irodalmi vagy nyelvi témájú értekező prózához, esszéhez, vagy annak részletéhez, lírai műbőz, szépprózai alkotáshoz, illetve részletéhez, egy drámához, vagy annak részletéhez kapcsolódik)” [!]. Az eredeti koncepció szerint a feladat lényege a szakszövegértés szaktárgyi ismeretek mozgósításával. A módosítás viszont visszatér a korábbi (2005-ös) műveltségi feladathoz, amelyben megjósolhatatlan volt, hogy szépirodalmi vagy szakirodalmi szöveggel kell-e dolgozni, és a mecha-

nikus panelfeladatokhoz az irodalmi szöveg gyakran inkább csak ürügy volt. Ezzel az emelt szinten veszélybe került a szövegértés és a tudásalkal-

mazás, helyette marad a megtanult ismeret reprodukálása és a mechanikus feladatmegoldás.

- A 2015. júniusi rendelet szerint a műértelmező szövegalkotási feladat értékelése 3 nyelvi szempontból történik: szerkezet, stílus, nyelvhelyesség – egyenként 5-5 ponttal. A 2016. augusztusi módosítás után a stílus és a nyelvhelyesség közös kritérium lett 10 ponttal. Indokolatlan, értelmezhetetlen a stílus és a nyelvhelyesség összevonása, ezt igazolja az is, hogy a kétféle hibatípust a javításban jelöléssel meg kell különböztetni.

Az augusztusi módosítások ezzel visszalépnek a 2005-ös állapothoz, holott a cél és a lehetőség éppen ennek a jobbítása lett volna.

Az OH mintaanyagainak javítási útmutatója további két ponton írja felül a rendeletet, az érvelés helyett lényegében kisesszét vár el (túlbonyolított javítási-értékelési szempontrendszerrel), a helyesírás-javítási útmutató pedig a kétféle hibatípust

háromféltre módosítja. Vagyis az útmutató felülírja a vizsgaleírást, azaz egy alacsonyabb rendű előírás felülírja a magasabb rendűt. S ezt jogsértő eljárásnak gondoljuk.

II. A 2017-ES ÉRETTSÉGI SZÖVEGÉRTÉSI FELADATA

A feladatok és a javítási útmutató visszatérő, általános problémáira részletesen nem térünk ki, de ha túl sok bekezdésben kell keresni a választ, ha a megadott bekezdésben nincs releváns információ, ha az instrukciók nem egyértelműek, ha nincsenek szinkronban a javítási útmutatóval, ha a feladatlap tipográfiája félrevezető, ha a feladat megoldására tervezett idő nem reális, – s mindegyik probléma előfordul az ideai érettségénél – akkor ez aligha előrelépés.

A szövegértési feladat bázisszövege

- A feladatsor Petőfi arcképeiről és imázsteremtéséről szóló kiinduló szövege diákok és tanárok számára egyaránt érdekes, új adalékkal gazdagítja a Petőfi-képet, és izgalmas kapcsolódási pont a vizuális kultúra és az irodalom között. Újszerű a párbeszédés közlésforma, a kétszintű érettségiben eddig, 2005 óta összesen kétszer volt párbeszédés szöveg. Ugyanakkor az irodalomhoz kötődő témájú szövegválasztásnak az az üzenete, hogy a szövegértésnek – az utóbbi évek gyakorlatának megfelelően – témájában kell reprezentálnia a magyar nyelv és

irodalom tantárgyhoz való kötődést. Holott a 2017-es módosítás határozott szándéka szerint nyitott volna a köznapis témák és közhasználatú műfajok felé (ld. fent). Az újszerű párbeszédés jelleg is kiaknázatlanul maradt, a feladatsorban egyetlen kérdés sincs, ami erre irányult volna. És ha már arcképekről szól a szöveg, miért nem voltak képek és a képekhez kapcsolódó feladatok? Különösen mivel az eredeti bázisszöveg közöl is képeket.

- A bázisszöveg esetében tendenciává látszik válni „a feladathoz igazított szöveg.” Ha az eredeti szöveg terjedelmesebb, mint a rendeletben engedélyezett (700–1000 szó), akkor nyilván húzni kell belő-

le. Ha érthetetlen, pontatlan, akkor lehetséges apróbb „igazítás”. De minden igazítás azzal a veszéllyel jár, hogy erőszaktelet történik a szövegben. Esetleg épp azok a részek maradnak ki, ame-

ha már arcképekről szól a szöveg, miért nem voltak képek és a képekhez kapcsolódó feladatok?

lyek értelmezhetővé teszik a feladatot, vagy megfelelő mennyiségű és lényegileg különböző válaszelemet kínálnak fel a szövegből. A hiány vagy az átírás megbonthatja a szöveg koherenciáját is, ami az összefüggések, következtetések egyértelműségét veszélyezteti. A „feladat kedvéért” történő átigazítás komoly veszélye tehát, hogy a feladat öncélúvá válik, elbizonytalanítva, megerősakolva a szöveg üzenetét is. Ha pedig a feladatkészítő először az eredeti szöveggel dolgozik, azután a módosítottal, akkor könnyen belátja a szövegbe olyan információkat, amelyek a módosult szövegből már nem olvashatók ki. A kimaradt részletek vagy az átírás jelöletlensége hivatkozásetikai szempontból is kérdéses.

A 2017-es feladatok és a javítási útmutató néhány konkrét problémája

A feladatsor megoldásakor a vizsgázóknak és a javító tanároknak is az volt az első benyomása, hogy a kérdések nem különülnek el, hanem ugyanazt variálják, nem pontosak, a sokféle kérdésre gyakran ugyanaz a néhány elem a válasz. A benyomást azután igazolta a javítási útmutató is.

Egy példával megvilágítva ezt az ismétlődést: a 9. feladat a) részében többek között az alábbi elemeket fogadja el helyeseknek a javítási útmutató:

„a) a kötet cím kommunikációs szerepe, stílus-hatása (3 jellemző):

- a cím figyelemfelkeltő (pl. nagy- és kisbetűk)
- a cím utal a kötet tartalmára, Petőfi képi ábrázolásaira / Petőfi portréira
- játékos / szójátékon alapuló”

Ugyanezen feladat b) részében az alábbi az egyik helyes megoldási lehetőség:

„b) a képi ábrázolások és Petőfi költészetének összefüggése (3 jellemző):

- a cím a maga játékosával utal a költészet és a portrék kölcsönös kapcsolatára”

Az, hogy különböző kérdések megoldásában lényegében egymás szinonimái szerepelnek, jól mutatja, hogy a kérdések sem különülnek el egymástól elég világosan, s ez a dolgozat megírása során elbizonytalanítja a diákokat: tényleg kétszer-háromszor le kell írnia ugyanazt? Lehetséges, hogy nem vesz észre valamit, ha másodszor is ugyanarra az elemre kell hagyatkoznia?

A 4. feladat kérdése: „*Miért kérte, kérhette fel a színész Egressy Gábor a barátját a dagerrotípia-sorozat elkészítésében való közreműködésre? Adja meg az okot, majd másolja ki a szövegből azt a szövegrészletet, amely alátámasztja válaszát!* (1, 7)

A feladat alapvető baja, hogy nincs rá a szövegből kiérthető válasz. Az interjúvoló 7. kérdése és Kalla Zsuzsa válasza a művészi kép és fotó közötti különbségre irányul. Hogy Egressy miért gondolta Petőfit megfelelő alanynak a fotóhoz, az nem derül ki a csonkított szövegből. A feladat kitalálója ezért is gyengítheti saját feladatát a „kérhette” igelakkal. De ettől nem kiérthetőbb a szövegből a válasz.

A bázisszövegben

Kalla Zsuzsa utolsó mondata: „*Petőfi tehát valamit tulajdonképpen mutatni akar, valamilyen színészi-mimikai kísérletbe megy bele, de nem tudjuk, hogy mi az. Tehát tekinthető-e ez bármilyen értelemben hitelesnek?*” Ez a mondat már jelentene segítséget a válaszhoz. De ez kimaradt a szöveg „feladathoz igazított” változatából. A csonkított szövegből viszont az igazoló mondat alapján (is) más ok is elképzelhető: Egressy barátsága Petőfivel. Bonyolítja a feladat értését az is, hogy a csonkult szöveg alapján a „*színészi kísérletsorozat*” jelzője sem egyértelmű: jelentheti a színész Egressy Gábor fotózással való kísérletezését, jelenthet színészekről készített portrészorozatot, és jelenthet a színészkedésről, pózokról készített sorozatot.

A 10. b) feladat kérdése: „*A kötet tartalmazza az elveszett, lappangó művek jegyzékét is. Mi alapján feltételezhetjük, hogy a jelenleg ismert képekhez képest sokkal több alkotás készült Petőfiről a saját korában?*”

Zavaró, hogy a b) feladatnak semmi köze a 10. feladat közös felvezető szövegé-

hez. Nagyobb baj viszont, hogy a feladat ismét egy ebből a szövegből nem, vagy csak esetlegesen kikövetkeztethető információt kér. A válasz az eredeti, a nem „feladathoz igazított” szövegből derülne ki. Ennek hiányában viszont legfőljebb ötletelni lehet, szövegérteni nem, mert nincs olyan részlet, amelyből indokoltan lehet következtetni.

A 9. feladat: Értelmezze 3-3 jellemzővel a szöveg egésze alapján az ARCPoetica kötet cím kommunikációs szerepét, stílushatását, valamint a képi ábrázolások és Petőfi költészetének összefüggését!

A szempontok kettéválasztása erőltetett, hiszen a cím törekvése, hatásossága épp a képi ábrázolás és Petőfi költészetének összekapcsolására irányul. Jelzi ezt az is, hogy a javítási útmutatónak sem sikerül 3-3 lényegileg különböző elemmel válaszolnia.

zon. Ennél is súlyosabb probléma viszont, hogy a javítás-értékelési útmutató a feladat kijelölésben szereplő felsorolást analitikusan szétbontja, és minden szempontot külön is érvényesít:

„A maximális 4 pont akkor adható meg, ha az általános értékelési szempontok mellett az alábbi feltételek is teljesülnek:

- Legalább három, maximum öt világosan kifejtett, egymástól lényegében elkülönülő érvet fogalmaz meg a fölvetett kérdéssel kapcsolatban.
- A vizsgáló érvelésében példákat, személyes tapasztalatot is megfogalmaz, valamint utal a fölvető szövegre is.

c) A vizsgáló érdemben és világosan azonosíthatóan állást foglal abban a kérdésben, hogy a humor célja főként a versengés, vagy más funkciói is lehetnek.

Amennyiben az a)-b)-c) kritérium valamelyike nem teljesül, kritériumonként 1-1 pont, összesen 3 pont levonható a Tartalmi minőségre az általános értékelési szempontok alapján megítható pontszámból.”

Ezzel az érvelési feladatot lényegesen megnehezíti, miközben nem hívta fel a diákok figyelmét arra, hogy az instrukció első mondata átfogó kérdés, viszont a második mondat minden eleme önállóan értékelendő. Ez részben megnehezíti a feladatot, részben olyan értékelési szempont, amit a diák nem tudhatott előre, részben a javító tanárokat nehéz morális helyzetbe hozza: vonjon le azért pontot a kiváló 3-5 érvet tartalmazó fogalmazásból, mert a diák nem tudott a rendelkezésére álló rövid időben érvényes

a válasz az eredeti, a nem „feladathoz igazított” szövegből derülne ki

a javító tanárokat nehéz morális helyzetbe hozza

III. A 2017-ES ÉRETTSÉGI KÖZNAPI SZÖVEGALKOTÁSI FELADATA

Érvelés

Mind a témakijelölés, mind a bázisszöveg kiválasztása, mind az instrukciók szakszerűsége problémátlan, sőt, jó. Azonban a feladat hosszú felsorolása arról, mi minden legyen benne a megoldásban, már elég ijesztő. Annyi mindenre kell figyelnie a diáknak, ha jól kívánja megoldani a feladatot, hogy az rendkívül megnehezíti, hogy közben a kérdés tartalmán is elgondolkoz-

és odaillő személyes tapasztalatot előbányászni az emlékezetéből? Holott tudjuk és tanítjuk (lásd például Antalné Szabó Ágnes és Raátz Judit forgalomban lévő tankönyveit), hogy az érveknek egy fontos, de csak egyik (!) csoportja a tapasztalaton alapuló érv.

Gyakorlati írásbeliség

A feladat a jogszabályban felsorolt műfajok közül a motivációs levél műfaját választotta. A feladat értelmes, hasznos, érvényes, ennek ellenére mégsem volt szerencsés a feladatkijelölés. Egyrészt a jogszabályban felsorolt műfajok közül éppen a bevezetés évében a legösszetettebbet választották. Emellett a

konkrét munkahely és annak munkafeltételei kifejezetten bénítóak. Szinte lehetetlen úgy érvelni, hogy a munkaadót meggyőzzük,

hogy éppen egy ennyire kevés és kötött munkavégzési időtartamot megjelölő kezdő munkavállalót vegyenek fel. Talán természetesebb, kevésbé kimódolt lett volna a feladat, ha nem folyamatos munkát jelentő részállásra, hanem például a diák pályaorientációjába vágó nyári munkára vagy mellékállásra kell pályáznia, esetleg az egyetemi felvételi kérelemhez vagy egy OKJ-s szakképzésre való jelentkezéshez csatolt motivációs levelet kellett volna írniuk a vizsgázóknak.

Az instrukció rendkívül sok, egyben az alaphelyzetet életidegenné tevő megkötést és körülményt sorol fel. Ha a diák minden instrukciónak meg akar felelni – márpedig vizsgahelyzetben vélhetően elsősorban erre törekszik –, akkor arra, hogy motivációs levele tartalmaz, végiggondolt, logikus, életszerű legyen, már nem marad ideje.

Feleslegesen túlbonyolítja a feladatot az is, hogy még a címzett nevét és címét is megadja a feladat, mégpedig hosszadalmasan és részletezően, ami nagyon sok időt vesz igénybe, miközben tartalmilag szimpla másolási feladat.

Problemátikus az is, hogy a munkavállaló körülményeit részletesen megadja a feladat (a cég profilját, a munkakört, a személyes kötıtségeket), ugyanakkor mind a feladatkijelölés, mind a javítási-értékelési útmutató a személyes képességek bemutatására szólít fel. Ha egy diák őszintén meg akarja oldani a feladatot, egyáltalán nem biztos, hogy önmagát éppen erre a munkakörre alkalmasnak tartja. Ha viszont a munkakör megszabta vélhető szerepelőírásokból indul ki, akkor egyetlen

jó lehetősége van a feladat megoldására: személyes tulajdonságaként fogalmaz meg olyan tulajdonságokat, amelyek a munkakörben elvárt képességek. Vagyis: tódtít.

Az imént felsoroltaknál azonban van két még sokkal súlyosabb probléma. Az egyik, hogy az érvelési feladatra ugyanaz a nem-feladatspecifikus elvárás táblázat vonatkozik, mint a gyakorlati szövegalkotásra. Ez több okból is problemátikus, egy okból pedig egyenesen törvénytörő. Szakmailag problemátikus azért, mert nem lehet koherens szöveget alkotni beszédhelyzet nélkül – márpedig az érvelési feladattól nem derül ki, szóban elhangzó vagy írásban beadott, egy embernek szóló vagy közönség előtt elhangzó, szakmai vagy laikus közönségnek címzett, vitaindító vagy hozzászólásként elhangzó, stb. szövegről van-e szó.

Nem szerepel a feladatkijelölésben az a kitétel sem, hogy a vizsgázó által alkotandó szöveg kerek egész, felépített, szerkesztett legyen. Igaz, van a feladatmegfogalma-

zásnak egy sugallata: a „3–5, egymástól jól elkülöníthető érvet mérlegelő szövegében” megfogalmazás tényleg arra utal, hogy teljes szöveget (tehát megformált, kerek egészet) kell alkotni, ez azonban vizsgainstrukciónak kevés. A feladatkijelölésben pedig azért nem szerepelhet ez a kritérium, mert a vizsgaleírás nem ezt írja elő. A jogszabály így határozza meg a feladatot: „Érvelés: 3–5 érvvel alátámasztott állásfoglalás valamely közéleti, kulturális, életmódbeli kérdésben.” Ebben viszont nincs benne a koherens szöveg alkotásának követelménye, vagyis nem is várható el a szövegekre jellemző zárttság, kerekesség, megszerkesztettség, arányosság.

Ráadásul túlzóak és nem teljesíthetőek a *Javítási-értékelési útmutató* kritériumai, mert nincs megadott szövegműfaj, az „érvek felsorakoztatása” nem azonos egy kerek szöveg megformálásával, a 3–5 tartalmas és érvényes érvnek nem kell koherens rendszert alkotnia, és nincs megadott beszédhelyzet.

Ezeket az elvárásokat egyúttal törvényszerűnek is tarthatjuk. A jogszabály a feladatot így fogalmazza meg: „A.) Érvelés: 3–5 érvvel alátámasztott állásfoglalás valamely közéleti, kulturális, életmódbeli kérdésben.” Az „állásfoglalás” nem tekinthető szövegműfajnak, a „3–5 érv” nem szükségszerűen jól felépített érvsorozat – szóval a jogszabály nem várja el egy koherens szövegmű alkotását. Nem véletlen, hogy a B) feladat – éppen az A) feladat mellett, érzékeltetve a kettő közötti különbséget – így fogalmaz: „*Gyakorlati szövegműfaj: gyakorlati szövegalkotása adott műfajban, témában, esetleg adott kommunikációs tényezőkkel.*” (Kiemelés a szerzőktől)

Egy feladatlap értékelése során nem elég önmagukban az egyes feladatokat

értékelni, hanem érdemes megvizsgálni a feladatlap egészét is. Márpedig ebben a feladatlapban a szövegértési feladat nagyon időigényes volt, így legjobb esetben is csak a javasolt 30 perce maradhatott a vizsgázóknak a szövegalkotási feladatra. Vagyis éppen a feladatlap új elemét jelentő köznapis szövegalkotási feladatra nagyon kevés idő jutott, s ez az új feladattípust már első felbukkanásakor, bevezetéskor sokak szemében lejáratta.

IV. A 2017-ES ÉRETTSÉGI SZÖVEGALKOTÁSI FELADATAI

A feladatok helye a középszintű érettségiben – a feladatokról együttesen és általánosan

Az új, illetve korszerűsített követelményrendszer megtisztította, egyértelművé tette a szövegalkotási feladat profilját: csak irodalmi művek értelmezését tartalmazza, „érvelő” feladatot nem. Ez felszámolta az utóbb említett feladat szerencsétlenül hibrid (köznapis + irodalmi) jellegét, de az érettségi egésze az írásbeli másikként megjelenő köznapis szövegalkotási feladatok révén megőrizte tágabb, írásbeli kommunikációs kompetenciákat mérő jellegét.

Rendkívül szerencsétlen, hogy miközben a köznapis szövegalkotási feladat kötelezővé válása révén jobban érvényesül a kétszintű érettségi eredeti modernizációs célzata, az irodalmi tárgyú szövegalkotási feladatok évtizedes visszalépést jelentenek. Azaz egy előre tett lépést azonnal egy hát-

túlzóak és nem teljesíthetőek a *Javítási-értékelési útmutató* kritériumai

rafele tett lépés ellensúlyozott. Ráadásul az előrelépést, az új elemet a szövegértési feladat időigényessége azonnal elsúlytalanította, illetve bosszantóvá, feleslegesnek látszó teherré tette.

Miért tekinthető a két irodalmi tárgyú szövegalkotási feladat visszalépésnek? Azért, mert azáltal, hogy az (iskolai) irodalmi kánon tengelyében álló szerzők meglehetősen ismert műveinek értelmezését kéri, némileg visszahátrál a kompetenciamérő jellegtől az ismeretvisszakérdező jelleg felé. A Petőfi-ábrázolásokról szóló interjú tárgyul választó szövegértési feladat után Kosztolányi egy Esti-novellájának értelmezése vagy József Attila *Elégia* és Radnóti *Nem tudhatom* című verseinek összevetése volt a feladat. Tehát: *Petőfi–Kosztolányi–József Attila–Radnóti*, egyfajta „fővonal”. A 2005 óta eltelt bő évtizedben többnyire ismeretlenebb mű értelmezése volt legalább az egyik feladat, illetve inkább csak az összevetésre kiválasztott alkotások egyike tartozott az ismertebbek, esetleg tanítottak közé. Ez teljesen megfelelt a kétszintű érettségi modernizációs, kompetenciaközpontú koncepciójának. Ugyanakkor ez a koncepció eddig sem tört kizárólagosságra, nem értékelte le a műveltséganyagot, hiszen a szóbeli érettségi tételei mindig is az évek során megismert, tanult művekre épültek. Arról nem szólva, hogy az írásbeli műelemzésekben, összevetésekben is érvényesült a más művek elemzése, értelmezése során korábban megszerzett tapasztalat, tudás, képesség.

Ez az alapszerzők alapműveire vonatkozó témakijelölés *egy új követelményrendszer és modell bemutatkozásánál, debütálásánál különös súllyal esik latba, különösen erős üze-*

netet közvetít. Üzenheti azt az írásbelizőknek, hogy ezentúl ilyesmire készüljenek. Ez azért is problematikus, mert a korábbi gyakorlatban a szóbeli érettségi előtti másfél hónapban készülhettek fel a matu-

randusok az elsajátított műveltséganyagot számonkérő tételekből. Ez az idő állt rendelkezésükre az ismétlésre, ismeretrendszerezésre.

Tudtunk szerint fontos szándéka volt a 2017-es módosításnak – összhangban a Nat vonatkozó kompetenciaterületének célkitűzésével –, az, hogy a műértelmező szövegalkotási feladatok a *szakszerűbb elemzéshez képest inkább az olvasói élményszerűséget* célozzák. A művekkel is, és az értelmezési szempontokkal is. Ezért nem „elemzés”, hanem „értelmezés” a feladat neve. Ez pedig a vizsgázók érthető megfelelésvágya miatt egy tanult mű esetében nehezebben vizsgálható. Ráadásul az említett szándék az érettségi más részeiben eleve nem valószínű, hiszen a szóbeli vizsga a tanultak reprodukálását várja el. Ezért is indokolt lenne az írásbeli vizsgán ismeretlen művet adni.

Természetesen az ismert szerzők és művek

feladatként való megjelenését sok diák és tanár örömmel fogadta, részben talán azért, mert egy hagyományosabb (és tegegyük hozzá: korszerűtlenebb) irodalomtanításnak ez jobban megfelel.

Az egyes feladatokról és a hozzájuk tartozó javítókulcsról

Kosztolányi Dezső *Boldogság* című novelláját, ami az egyik választható irodal-

egy előre tett lépést azonnal egy hátrafele tett lépés ellensúlyozott

az ismert szerzők és művek feladatként való megjelenését sok diák és tanár örömmel fogadta

mi mű, a diákok akár ismerhetik is. Baj-e ez? Nem feltétlenül, önmagában nem lenne az, ha a másik feladat nem hasonlóan vagy még inkább alapvető műveket tartalmazna. Ugyanakkor itt a tanultak mozgósítása legalább annyira jelenthet akadályt, mint segítséget. A látszólagos ismerősség akár csapdát is jelenthet. Az *Esti Kornél* XVIII. fejezetének tanórán alighanem elvégzett elemzése kevésbé segít a *Boldogság* értelmezésében, ugyanis a közös utazás-archetípus ellenére a narráció és Kornél, a főhős karaktere erősen különbözik. A látszólagos ismerősség tehát akár csapdát is jelenthet.

A másik feladat megfogalmazása: „*Értelmezze József Attila és Radnóti Miklós költeményét! Fejtse ki, mi a szerepe a 'fent-ről letekintő' nézőpontnak az alkotások szerkezetében! Térjen ki a 'hazaszeretet' fogalmának a szövegekben megnyilvánuló jelentéstartalmát!*”

A *Nem tudhatom* révén évtizedek óta először szerepel olyan mű az érettségi feladatban, amely egyértelműen kötelező anyag, sőt már az általános iskolában előkerül, az új Nat is a nyolcadik évfolyamon írja elő. Az *Elégia* tanítása is igen gyakran szerepel a 12. évfolyam tankönyveiben és szöveggyűjteményeiben, sokan tanítják, bár általában vagy ezt a verset, vagy a *Külvárosi éjt* írják elő a kerettantervek. Tehát van érettségiző, aki az óráról ismeri a verset, s van, aki csak rokonával, a *Külvárosi éjjel* találkozott. Alighanem mindkét esetben a diák úgy érezheti, hogy a javító tanár elvárja annak tudását, ami a költő külváros-verseiről az órán elhangzott; legyen szó benne József Attila és a proletariátus viszonyáról vagy az e versekben jellemző képkalkotási technikáról. Baj-e ez? Igen, abban az esetben, ha

a diák az eddigi gyakorlatnak megfelelően nem a szerzőkről tanultak átismétlésével készült az írásbeli vizsgára, mivel az elmúlt évtized tapasztalatai alapján ezt az írásbeli és a szóbeli közötti időszakra tervezte.

Ennek a feladatnak az utasításai is meglehetősen problematikusak. A felülről letekintő nézőpont ugyan tény mindkét versben, de szerepük, jellegük az összehasonlításhoz talán túlzottan is különböző. Az önszemlélet távlatfelvevő letekintése és az idegen, ellenséges pilóta külső nézőpontja, a lélek metaforikus és a repülőgéppel

konkrét–fizikai magaslati pozíciója között aligha van az összevetést indokoló hasonlóság. E radikális különbséggel a megoldókulcs tanúsága szerint a feladatkészítők

is tisztában vannak. Erősen vitatható a javítási útmutatónak az az állítása is, hogy „József Attila a test-lélek szétválasztásának hagyományával él, a felszálló lélek a megszólított”. Aligha állítható, hogy a kérdező a test, a lélek a megszólított – vagy éppen megfordítva. A lélek pedig nem száll, hanem „leng, nem suhan”.

Az igazán elhibázott feladat azonban nem ez, hanem a következő: „[...] *tárja föl a 'hazaszeretet' fogalmának a szövegekben megnyilvánuló jelentéstartalmát*”. Az *Elégia*-ban természetesen nincs szó a hagyományos értelemben vett hazaszeretetről. Igaz ez az „óh lélek! Ez a hazám” provokatív – a korban közismert „proletárnak nincs hazája” internacionalista jelszavára rájátszó – csattanója ellenére is. Itt nyilvánvalóan a kontrasztív topik nyelvi-nyelvészeti jelenségével van dolgunk, szembeállításal: nekem EZ (a külváros!) a hazám, nem az, amit mások annak neveznek. Nem az ország, hanem e táj, s bizony metonimikusan egy osztály, a *proletariátus*. A költő a tájhoz és az osztályhoz való viszonyát,

szerepük, jellegük az összehasonlításhoz talán túlzottan is különböző

illetve ezekben való önfelismerését és ezek általi meghatározottságát fogalmazza meg az *Elégia*-ban. Ez mind a korabeli kritika, mind a költő számára evidencia volt. Más kérdés, hogy a tájat és az osztályt a mind keserűbb, mind kiábrándultabb József Attila mindinkább csak önértelmezési keretnek, formának látta, ekként magyarázta. Halász Gábornak ezt írta: „Én a proletárságot is formának látom, úgy a versben, mint a társadalmi életben és ilyen értelemben élek motívumaival.” Ország értelemben való hazaként a külváros természetesen nem értelmezhető. Lehetetlen például azt a marxi ihletettséggű kijelentést, hogy „Az egész emberi világ itt készül. / Itt minden csuparom” az ország értelemben vett hazára vonatkoztatni. Már hogyan s miért készülne Magyarországon „az egész emberi világ”? Az *Útmutató* viszont ilyen lehetséges tartalmakat, vezérszavakat tartalmaz: „a hazaszeretet megvallása József Attila e művében paradox, oxymoronos (kopár öröm, gazdag szenvedés)”, „közös a két alkotásban: a hazaszeretet minden tragikus élmény ellenére – sivárság, pusztulás (kopár, szomorú); fenyegetettség, háború, pusztítás (lángoktól ölelt) – vállalt, vallott determináló kötelek”.

Érthetetlen, hogy a feladatkielölők 28 évvel a rendszerváltás után miért kerülgetik a *proletár* szót, miért szemérmeskedik el az *Elégia* osztályelkötelezettségét. Természetesen lehet nem kedvelni egy vers és költője világvégét, de akkor nem szabad érettségi feladattá tenni, vagy nem szabad éppen a nem kedvelt aspektusára félrevezető, illetve hamis válaszra orientáló módon rákérdezni. Ebben az esetben nemcsak az *Útmutató* tartalmaz téves elemeket, hanem maga a feladatkielölés is.

A Radnóti-vers elemzésében is vannak hiányosságok, csonkítások, félreértések, de

ezek – mivel inkább hiányok, mint téves állítások – nem jelentenek súlyos problémát, nem lényegbevágóak. Bántó közülük a versbéli szelíd vitának a repülővel való vitára szűkítése, illetve a *Himnusz*-utalás vagy a fontosabb Arany-utalás (a *Válasz Petőfinék* negyedik szakaszára) észre nem vétele. Ahogy a proletariátushoz való viszony kitaródik az *Elégia* értelmezéséből, úgy takarodik ki a zsidó származás, s a hazához való tartozás megkérdőjelezett volta a *Nem tudhatom* értelmezéséből. Igaz, a proletariátus kérdése erősebben és direktebben van exponálva az *Elégia*-ban, mint a másik vonatkozás a másik költeményben.

A javítási útmutatóban örvendetes újdonság a művek összevetésének táblázatos formája. Ha rögzül a felkészítés során, akkor jó sémát ad az összehasonlító elemzés logikájára. Persze csak jó

szempontok és helytálló tartalmak esetében...

Egészében azonban nincs világosan átgondolva, hogy a műértelmezések javítási útmutatója miről is szól, pontosan hogyan is kell érvényesíteni. A *Lehetséges válasz-elemek* című rész ugyanis néhol parttalan és sok helyütt szétartó. A megoldókulcs készítőinek szándéka nyilvánvalóan jó, de mégsem szerencsés. Ha egyszer van egy feladat, megadott szempontokkal, illetve elvárás, hogy a feladat szempontjait kell követni, akkor a javítási útmutató *ne gyengítse, ne bizonytalanítsa el ezt „a vizsgázónak még eszébe juthat”* jellegű információkkal. A megoldási útmutatóban alaposabban meg kellene rostálni a külön is felsorolt elfogadható elemeket. A szelektálás itt is hozzátartozik a jó megoldáshoz, ahogy az érvelésben is válogatni kell a releváns és a nem releváns érvek között. Ha – igen helyesen – egyszer már szerepel, hogy a

nemcsak az *Útmutató* tartalmaz téves elemeket, hanem maga a feladatkielölés is

közölteken kívül minden más jó ötlet is elfogadható, akkor nem kellene feleslegesen és zavaróan teletsúfolni az útmutatót.

V. A 2017-ES ÉRETTSÉGI EMELT SZINTŰ FELADATLAPJA

Szövegértési és nyelvi-irodalmi műveltségi feladatsor

A feladatlap a törvényeknek megfelelő volt. A továbbiakban a megvalósítás szakmai színvonalát, az emelt szintű vizsgadolgozat szabályozásának egy lényeges problémáját elemezzük.

Szövegválasztás

A szövegválasztás két kérdést is fölvet. Egyrészt, hogy mennyire szerencsés, ha a szövegértési feladatsor szépirodalmi szövegre irányul, amelyet másképp olvas és ért az ember, mint a köznapi vagy szakirodalmi szöveget. Másrészt, hogy mennyire szerencsés, ha a szövegértési feladatsor kötelezően ismerendő szövegre irányul, amely esetében az értés és a szövegre vonatkozó tanult ismeretek könnyen összemósódnak. Ottlik műve idén emelt szintű szóbeli tétel volt, a szöveg egészét és részletét is ismerték a vizsgázók.

Feladatok

A vizsgafeladat neve: *Szövegértési és nyelvi-irodalmi műveltségi feladatsor*. A feladatok tehát a szöveg értésére és a nyelvi-irodalmi tájékozottságra irányulhatnak. Az idei feladatsorban feltűnően elkülönül ez a két cél, ami önmagában nem baj, bár nem is

szükségszerű, hiszen az emelt szintű feladatsor például abban különbözik a középszintűtől, hogy a vizsgázónak szakmai ismereteit is mozgósítania kell a szövegértéshez. De ebben a feladatsorban más szempontból is elkülönül a kétféle cél: a szövegértést, -értelemezést célzó kérdések valóban az Ottlik-részletre vonatkoznak, a műveltségre kérdező feladatok esetében Ottlik szövege ürügy.

A szövegre vonatkozó 2-3. feladat

„2. Keressen és nevezzen meg legalább 3 tartalmi, motivikus összefüggést a 2. és az 5. bekezdés között!” – A megadott szempont ki-

feltűnően elkülönül ez a két cél

fejezetten jó, ám definiálatlan, mit és milyen mélységben kell a vizsgázóknak csinálniuk. A „keressen és nevezzen meg” lehet három idézet-

pár, egy-egy szóval „megnevezve”, de lehet három összefüggés megfogalmazása idézetek és konkrét szöveghegyek nélkül is. A rendelkezésre álló folyamatos hat sor azt sugallja, hogy összefüggő szöveget kell írni, de a *Javítási-értékelési útmutató* ezt nem várja el. Megismételjük, amit a középszintű dolgozat kritikájában már megfogalmaztunk: az instrukcióknak egyértelműen kell jelezni, hogy milyen műfajban és formában kell írni a választ. Ha megadott számú tartalmi elemet vár el a feladatlap, akkor ezt a tipográfiai megjelenítésnek is jelezni kell, mégpedig listajeles felsorolással.

„a) Tanulmányozza figyelmesen az idézett regényrészletet, és emeljen ki a szövegből 3 időmegjelölő kifejezést!” A feladat nem egy emelt szintű érettségi dolgozatba való. Minden értelmezés, magyarázat nélkül felsorolni időre utaló szavakat – ez rendkívül könnyű. A *Javítási-értékelési útmutató* felsorolása is ezt bizonyítja: „telt (velünk az idő) / van / (minden) pillanata / áll (egy

helyben) / hajnaltól estig / merült feledésbe / (valaki) egyszer belekente / hajnaltól estig / két év múlva, három év múlva” stb. A feladathoz itt is listajeles felsorolást érzékelhető megoldási hely kellene, nem pedig folyamatos szöveg utaló.

Az Ottlik-szövegre vonatkozó három feladat mindegyikével az az alapvető gond, hogy mindegyik ráismerést, azonosítást kér, és nem megy mélyebbre, nem mozdul el az információk összekapcsolása és értelmezése irányába. Ezért éppen a szövegértést valójában alig méri.

A nyelvi-irodalmi műveltségre vonatkozó 4–10. feladat

A következő hat feladat kérdései két típusba oszthatók: egy részük Ottlik Gézára és az *Iskola a határonra* kérdez rá, más részük a vizsgázók nyelvi-irodalmi tudására. Közös viszont bennük az, hogy a 4–10. feladat mindegyike csak ürügyül használja a szöveget. Nem bevonja tehát az ismereteket a szöveg értésébe, értelmezésébe, hanem átlép a szövegen az ismeret kedvéért. És miközben mindkét feladat túlságosan könnyű, legfőbb hibájuk, hogy semmit nem árulnak el arról, hogy a vizsgázó alkalmas lesz-e felsőfokú tanulmányokra, és hogy a magyar tantárgyhoz közel álló, ahhoz kötődő pályára alkalmas lesz-e.

A másik feladattípus nem kötődik Ottlik regényéhez (4/b., 5., 6., 7., 9., 10.), hanem a vizsgázó irodalomtörténeti és nyelvészeti ismereteire kérdez rá. A bázis-szöveghez – amelynek mélységi értésére és a kulturális tradícióba való beágyazottságára bőven rá lehetne kérdezni – semmi

közük nincsen. E feladatok egyik üzenete tehát: az emelt szintű érettségien mindent lehet kérdezni. A másik üzenetük: a bázis-szöveghez tartalmilag nem kell kapcsolódni, tehát minden feladatot mindenfajta szövegen el lehet végezni. A harmadik: minden megtalált tudás elem önmagában állhat, minden értelmezés nélkül.

Miképpen lehetséges, hogy a feladatlap nem hibás, mégis – véleményünk szerint – elhibázott. Hogyan lehetséges, hogy kiállja a törvényesség próbáját is – holott éppen a törvény lényegének, „szellemének” nem felel meg? A jogszabály így fogalmaz a *Szövegértési és nyelvi-irodalmi műveltségi feladatsorról*:

„A szövegértési és nyelvi-irodalmi műveltségi feladatsor egy alkotáshoz (irodalmi vagy nyelvi témájú értekező prózához, esszéhez, vagy annak részletéhez, lírai műhöz, szépprózái alkotáshoz, illetve részletéhez, egy drámához, vagy annak részletéhez kapcsolódik). [sic!]

A feladatsor egyrészt a szöveg értését, másrészt a kapcsolódó nyelvi és irodalmi ismeretek alkalmazását várja el (pl. fogalmak felismerése, azonosítása, definíciója, alkalmazása különböző szövegekre; különböző történeti, műfaji, tematikus, motívus összefüggések feltárása; műismeret; a vizsgálandó szöveg kommunikációs, nyelvi, grammatikai, retorikai, stilisztikai, szövegtani, helyesírási jellemzői; kapcsolódó nyelvi kérdések).”

Azt a kérdést kell tehát feltennünk, hogy mit jelent, hogy egy feladat egy adott szöveghez kapcsolódik. Kapcsolódnak a feladatok Ottlik regényének részletéhez, hiszen ebben kell megtalálni az alanyt és

nem megy mélyebbre, nem mozdul el az információk összekapcsolása és értelmezése irányába

nem hibás, mégis – véleményünk szerint – elhibázott

az állítmányt, az ellentétet, ennek a szövegnek is van műfaja, és ez is szól az idő múlásáról. Ám nem kapcsolódnak a feladatok a szöveghez azért, mert semmilyen jelentésbeli kapcsolatban nincsenek vele, nem arról szólnak. Szemléleti kérdésről van szó, arról, hogy lehet-e vagy érdemes-e az irodalmi szövegeket jelentés nélküli alapanyagként tekinteni, avagy nem.

A problémát még tágabb összefüggésbe ágyazhatjuk, mégpedig abba, hogy mi az emelt szintű érettségi feladatlap *Szövegértési és nyelvi-irodalmi műveltségi feladatsorának* értelme, funkciója. Úgy véljük, a szövegértés emelt szinten ugyanolyan szűkeség, mint középszinten. Létezik emelt szintű szövegértés is: ennek szövegbázisa nem hétköznapi, hanem szakmai (irodalmi, nyelvészeti), kérdései és feladatai pedig mélyebb összefüggésekre kérdezhetnek rá, mint a középszinten. Éppen ezért az OFI érettségit előkészítő munkacsoportja arra tett javaslatot a törvény előkészítő munkálatai során, hogy ne egy tág, teljesen körvonalazatlan nyelvi és irodalmi műveltségi feladatsor legyen az írásbelin, hanem emelt szintű szövegértés. (Zárójelben: az OH érettségi kutatása szintén hangsúlyosan javasolta, hogy a műveltségi feladatok mozduljanak el a kompetenciaközpontúság irányába.)

Az emelt szintű szövegértés célja az volna, hogy a diák egy számára ismeretlen szövegen bizonyítsa be, hogy 12 évnyi (szak)ismeret birtokában tud vele mit kezdeni, azaz hogy beépült a gondolkodásába a magyar nyelv és irodalom szaktudása, és adott helyzetben képes azt mozgósítani. A megoldás eredményessége pedig attól kell hogy függjön, hogy milyen mélységben és milyen igényességgel tudja mozgósítani. Ezért kérdéses a létjogosultsága a szövegfüggetlen, a szöveget csak ürügyként

használó kérdéseknek. Ezért nem mindegy az sem, hogy szakirodalmi vagy szépirodalmi szövegen – illetve szépirodalmi szöveg esetében ismert (tanult) vagy ismeretlen szövegen – kell bizonyítania a diáknak a jelzett képességét.

Ennek a kérdésnek van egy a magyar nyelv és irodalom tantárgy helyzetét, presztízsét, elfogadottságát és tekintélyét is érintő vetülete. Köztudott ugyanis, hogy minden évben rendkívül kevesen választják a magyart emelt szinten, és pedig azért, mert a teljes anyagot túlságosan soknak, az érettségi feladatlapot pedig túlságosan kiszámíthatatlannak tartják. Amennyiben a kérdések Csokonaitól Ézsauig, az antiutópisztikus regénytől a rövidülésig tartanak, akkor valóban meg kell tanulnia minden emelt szintre jelentkező diáknak

mindent. Erre mondhatjuk persze, hogy ha már a magyart választja valaki, akkor tanulja is meg, ám a diák erre válaszul nem mond ugyan semmit, de józanul, egyéni életcéljait

minden évben rendkívül kevesen választják a magyart emelt szinten

maga előtt tartva nem a magyart választja. Az új érettségi szabályozással csekélyke esély nyílt arra, hogy ez a tendencia megálljon, netán megforduljon, ám ennek a feladatlapnak az üzenete az, hogy nem a nyelvi-irodalmi képességeket, a kompetenciákat kívánja mérni, hanem a pozitivistá ténytudást. E tekintetben az idej feladatsor alapján sem a vizsgázók, sem a felkészítők nem érzékelhették, hogy miben hozott újat a szövegértés hangsúlyozása.

Fölmerül az a jogos kérdés is, hogy nem az teszi-e kiszámíthatóvá az emelt írásbelit, hogy a vizsgázó és felkészítője tudja: minden évben lesz versfelismerés, lesz verstan, kell tudni műfajokat például, előkerülnek a képszerűség vagy az erő-sítés eszközei, valamint a leíró nyelvészeti ismeretek a mássalhangzó-törvényektől az

összetett mondatokig. Aki ezeket tudja, az biztosra mehet, ezen kívül alig néhány „kiszámíthatatlan” kérdés lesz, ami a konkrét szöveghez kapcsolódik, az viszont elég általános ahhoz, hogy megoldható legyen. Így aki megtanulta ezeket az ismereteket, az a konkrét szöveg értése nélkül is biztosra mehet.

Hogy bizonyos közműveltségi tartalmakat ismerni kell, az nem kétséges. De nem mindegy, hogy mit üzen a feladatsor arról, hogy miért kell ismerni. Konkrét példával: Ézsau ismeretét elvárja a feladatsor, holott az ő történetének ebben a szövegben ennek nincs érvényessége. Ha a vizsgázó ismeri is Jákob és Ézsau történetét, azt nem kell végiggondolnia és leírnia, hogy a szöveg értését hogyan mélyíti ennek tudása. Ez a feladatsor tehát nem azt méri, hogy a diák hogyan képes előhívni a tudást az értés érdekében, legföljebb azt, hogy olyan iskolából és olyan családból jön-e, ahol ezt a történetet megismer-
te. (Éppen Jákob és Ézsau története még lehetséges példaként sem jelentik meg a kerettantervben.) Ugyanakkor a „*Mene tekel fáresz*” idézetnek nem csak a bibliai eredetét, hanem a szövegben való jelentését is megmagyarázza egy lábjegyzet, holott a bibliai történet összefoglalása után feltehető volna a kérdés, hogy ebben a szövegrészletben mi a jelentése – s azzal már az irodalomértés mélyebb szintjeire vezetne el a feladatlap.

Az emelt szintű írásbeli szövegértési, műveltségi feladatsora attól nem kiszámíthatóbb, hogy mechanikusan és szövegtől függetlenül visszatérnek bizonyos közműveltségi tartalmak. Ha bármilyen műfajú, korú, szerzőjű szöveg kapcsán bármilyen idézet, műfaj, grammatikai, stilisztikai ismeret kérdezhető, akkor ez

nem kiszámíthatóbbá teszi az érettségét, hanem bizonytalanná, az ismeretek alkalmazását pedig öncélúvá. A kiszámíthatóságot az garantálná, ha biztos lehetne a vizsgázó az értendő szöveg műfajában (ismeretterjesztő szakszöveg), és abban, hogy a feladatok a konkrét szövegre irányulnak, abból értelmezhetőek.

Műértelmező szöveg alkotása – Reflektáló szöveg alkotása

Mindkét további feladat megfelelt az érettségiről szóló jogszabálynak, szakmailag jók voltak, és elemzésük nem vezet el átfogó elvi kérdésekig.

Vörösmarty Mihály *Éj és csillag* című

verse jól elemezhető, a tankönyvekben nem szerepel, megoldható és inspiráló feladat. A középszinten feladott versekkel összehasonlítva

viszont feltűnő, hogy mennyivel könnyebb feladat elé állítja a vizsgázókat, mint József Attila *Elégia* és Radnóti Miklós *Nem tudhatom* című verseinek összehasonlító értelmezése – de ez elsősorban a középszintű feladatlap versválasztásának problematikusságára hívja föl a figyelmet. A feladat megfogalmazásában szereplő szempontok mind érvényesek. Túlzónak tartjuk viszont, hogy a feladat megfogalmazása három lényeges elemre kitér, nem hagyva teret az önálló felfedezésnek: Vörösmarty verse „*a szerelem érzését*”, „*az ellentét alakzatára építve*”, „*a vallási hagyomány nyelvének megidézésével*” jeleníti meg. Rá lehetne kérdezni mind az érzésvilágra, mint az alakzatokra, mind a megidézett hagyományra annak megnevezése nélkül is. Árulkodó jel ebben

a konkrét szöveg értése
nélkül is biztosra mehet

a tekintetben, hogy a *Javítási-értékelési útmutató* a megadott három fő szempont közül kettőt összevonva tárgyalt („*A szerelmi érzés megjelenítése és az ellentét alakzatának funkciója*”).

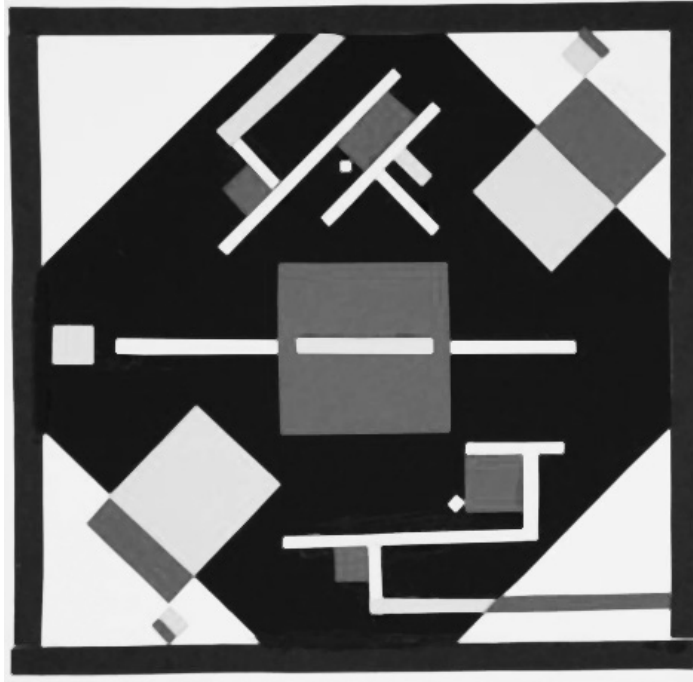
A reflektáló szövegalkotás egy érvényes és manapság előtérbe került kérdésről szól, a klasszikus művek újrafordításáról. Jó segítség és tartalmas alpanyag a három Dante-részlet idézése és feladatba foglalása. Zavaró, hogy benne maradt a szövegben egy felesleges sor: a „mindent elmesélek” érthetetlen a Nádasy-féle

változat végén. Félrevezető, hogy a ** lábjegyzet az „első részét” szókapcsolat után áll. Helyesírási és szerkesztői szempontból csúnya a bibliográfiai adatok összevisszasága (van-e kettőspont a fordító neve előtt;

csúnya a bibliográfiai adatok összevisszasága

megadja-e az oldalszámot is az egyes kiadásoknál; van-e pont a kiadás éve után; miért kötőjel köti a címhez a bibliográfiai adatot). Mindezek az

apró hibák azonban sem a feladat szakmai tartalmát nem rontják el, sem a megoldhatóságot nem veszélyeztetik.

Nonfiguratív kompozíció
Kártyás Lilla, AKG